

Agnieszka Woynarowska

Trójmiejskie praktyki wspomagania aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną

Niepełnosprawność nr 9, 113-123

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka Woynarowska
Uniwersytet Gdański

Trójmiejskie praktyki wspomaganie aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną

Supporting vocational activity of people with intellectual
disability in Trójmiasto

(Abstract)

The text is a presentation of vocational activity of people with intellectual disability to be realized within the operation of supported employment. The author discusses the problematic aspects of vocational activity of the above mentioned group of people, emphasizing the specific of supported employment exemplified by the local project: Vocational Steer realized by Association Na Drodze Ekspresji in Sopot.

Słowa kluczowe: wsparcie w pracy, niepełnosprawność intelektualna, zatrudnianie wspomaganie
Keywords: supported working, intellectual disability, supported employment

Od wielu lat w Polsce są realizowane różne projekty mające na celu umożliwienie osobom z niepełnosprawnością intelektualną znalezienia pracy. W obszarach wspomaganie dorosłości tej grupy osób pojawiły się działania, które wychodzą naprzeciw potrzebie aktywności zawodowej, sprawdzania się w roli pracownika przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Wiele organizacji pozarządowych, które zajmuje się tą działalnością, wpisaną w obszar rehabilitacji zawodowej, realizuje projekty aktywizacji społeczno-zawodowej i tym samym respektuje prawo osób niepełnosprawnych do pracy. W 2012 r. Polska ratyfikowała Konwencję Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych. Jak można przeczytać w artykule 27 niniejszego dokumentu: „Państwa strony uznają prawo osób niepełnosprawnych do pracy, na zasadzie równości z innymi osobami, obejmuje to prawo do możliwości zarabiania na życie poprzez pracę swobodnie wybraną lub przyjętą na rynku pracy oraz w otwartym, integracyjnym i dostępnym dla osób niepełnosprawnych środowisku pracy” (Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, 2012). Postulaty zawarte

w niniejszym dokumencie pozwalają postrzegać człowieka niepełnosprawnego jako pełnowartościowego obywatela, konsumenta, osobę obdarzoną prawami, niestety jednakowoż w Polsce jest pewien problem z realnym ich zaistnieniem w życiu codziennym. Jak donoszą rozmaite raporty, tylko 16% osób niepełnosprawnych jest aktywnych zawodowo. Wśród pracujących osób z niepełnosprawnością tylko nikły procent to osoby ze znaczną i umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną. W naszej rzeczywistości takie osoby najczęściej nie są brane pod uwagę jako potencjalni pracownicy (Gorący 2011, s. 132). Sytuacja ta jednak powoli ulega zmianie dzięki działalności wielu organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, których działania czy projekty mają zmienić wizerunek osoby z niepełnosprawnością intelektualną oraz mają dać jej szansę na aktywność, na zdobywanie nowych doświadczeń, na samorozwój.

„Lets us in- I want to work” – to hasło przewodnie filmu przygotowanego z okazji tegorocznego Międzynarodowego Dnia Zespołu Downa¹. Film ukazuje tych ludzi, tą młodzież w przeróżnych zawodowych aktywnościach. Promuje ich aktywność zawodową, ukazuje potrzebę pracy i możliwość jej wykonywania. Monika, bohaterka innego filmu dokumentalnego pt. „Monica i David,” zapytana, czego pragnie nowe pokolenie osób z Zespołem Downa, odpowiada: „nowe pokolenie chce tego, czego pragnie większość dorosłych: miłości, pracy, niezależności”². Aktywność zawodowa jest jedną z podstawowych form działania człowieka. Możliwość podejmowania pracy jest jednym z podstawowych praw człowieka, ale również jest okazją do doświadczania własnych możliwości, ograniczeń, do badania własnych granic i ich przekraczania. Jak pisze B. Szczupał, można wyróżnić trzy podejścia człowieka do wykonywanej pracy: autoteliczne, punitywne i instrumentalne. W pierwszym jest mowa o pracy jako wartości samej w sobie. Wykonywana praca, aktywność zawodowa sama w sobie jest wartością, źródłem doświadczeń i pewnej satysfakcji. W drugim ujęciu praca traktowana jest jak „zło konieczne”, w trzecim zaś jest środkiem do osiągnięcia korzyści materialnych (Szczupał 2004, s. 76–81). Bycie aktywnym zawodowo przynosi osobie pracującej wiele korzyści. Poza dochodową, ale i także socjalizacyjną funkcją pracy warto wymienić poczucie kontroli sytuacji, poczucie niezależności, satysfakcji, autonomii, podmiotowości. Praca stanowi istotny element w budowaniu pozywanego obrazu siebie oraz może być niezwykle istotna dla konstruowania poczucia sensu własnego życia (Marzec 2002, s. 151). Aktywność zawodowa, podejmowana praca i korzyści z niej płynące mają również takie samo istotne znaczenie dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. Od wielu lat w przeróżnych opracowaniach, raportach, badaniach pokazuje się jak istotne jest aktywizowanie zawodowe osób z niepełnosprawnością intelektualną³. Rehabilitacja społeczna

¹ Down Syndrom International, 5 Dedos Producciones, 2013.

² Film dokumentalny, „ Monica & David”, reżyseria: Aleksandra Codina, USA, 2009.

i zawodowa jest bardzo znaczącym elementem wspomaganie dorosłości tej grupy osób. B. Szczupał, uważa, że aktywizacja zawodowa osób z niepełnosprawnością intelektualną jest jedną z form przezwycięzania dyskryminacji w dostępie do rynku pracy (Szczupał 2010, s. 343). Dorosłe osoby z niepełnosprawnością intelektualną w naszej współczesnej rzeczywistości mają szansę na realizację siebie w wielu znanych miejscach wspomagających dorosłość i ich aktywność zawodową, takich jak: Warsztaty Terapii Zajęciowej, Środowiskowe Domy Samopomocy czy Zakłady Aktywizacji Zawodowej. Coraz bardziej popularne są od kilku lat w Polsce, wzorem krajów Unii Europejskiej, projekty aktywizacji zawodowej w ramach programu zatrudniania wspomaganego. Zatrudnianie wspomagane, staże wspierane to bycie osoby z niepełnosprawnością intelektualną na otwartym rynku pracy, to ćwiczenie własnych umiejętności, podejmowanie pracy, wykonywanie tej aktywności przy wsparciu trenera pracy w miejscu pracy dobranym zgodnie z zainteresowaniami, umiejętnościami. Warto wspomnieć, że większość polskich projektów jest realizowana przez stowarzyszenia, fundacje, organizacje pozarządowe działające na terenie całego kraju bądź lokalnie przy wykorzystaniu środków z Europejskiego Funduszu Społecznego. Jak zauważa M. Gorący, praca wspomagana została uznana za najbardziej efektywną formę zatrudnienia dla grupy osób niepełnosprawnych ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, o niskim poziomie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych (Gorący 2011, s. 133).

Pierwszy projekt aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną – program wspomaganego zatrudnienia – odbył się we Wrocławiu w 2001 r. Jak opisuje ten projekt koordynatorka M. Gorący, *job coaching* realizowany we Wrocławiu kierowany jest do osób najbardziej dyskryminowanych na rynku pracy, tj. do osób ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności intelektualnej, osób z zaburzeniami psychicznymi oraz osób ze sprzężoną niepełnosprawnością, często z dodatkowymi schorzeniami i dysfunkcjami (mowy, wzroku, słuchu, ruchu, z epilepsją) w wieku od 20 do 50 lat. Osoby te, z racji swojej niepełnosprawności najczęściej posiadają niski poziom wykształcenia (podstawowe, często niepełne, realizowane w formie nauczania indywidualnego bądź zawodowe specjalne), brak kwalifikacji i doświadczeń zawodowych. Program nasz kieruje się kilkoma prostymi zasadami. Osoba z niepełnosprawnością nie jest zatrudniona z powodów filantropijnych czy dla uzyskania jakichś ulg, ale dlatego, że firma potrzebuje pracownika na konkretne stanowisko. Nie chodzi o to, żeby pracodawca zatrudniał niepełnosprawnych, bo jest do tego zobowiązany. Chcemy, żeby zatrudnił osobę niepełnosprawną dlatego, że ona jako pracownik świetnie, zgodnie z oczekiwaniami pracodawcy, wykona powierzone jej zadania

³ Warto sięgnąć m.in. do tekstów: B. Szczupał, K. Mrugalskiej, E. Pisuli, T. Majewskiego, B. Cytowskiej, H. Ochonczenko.

(Gorący 2011, s. 134). Następnie Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym i jego terenowe jednostki zaczęły realizować „siostrzane” projekty, oparte o te same założenia, których kolejne edycje trwają do dziś. Należy wspomnieć chociażby program rehabilitacji w Stargardzie Szczecińskim czy warszawskie Centrum DZWONI. Centrum Doradztwa Zawodowego i Wspierania Osób Niepełnosprawnych Intelktualnie ma na celu kompleksowe i wielospecjalistyczne pośrednictwo pracy dla osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym (Szczupał, 2010, s. 355). Jak zauważa B. Szczupał, „zatrudnienie wspomagane jest znaczącym krokiem w kierunku realizacji zasady równego dostępu do rynku pracy: wypełnia ideę powszechnego prawa do pracy, prawa wyboru i samostanowienia, realizuje zasadę dostarczania zindywidualizowanej pomocy w zatrudnieniu w zależności od potrzeb, jest zgodne z zasadą społecznej i zawodowej integracji osób z niepełnosprawnością, ich równouprawnienia, włączenia w życie społeczności, partnerstwa i solidarności” (Szczupał 2010, s. 357). Jedną z istotnych zasad *job coachingu*, jak pisze M. Gorący, odróżniającą go od dotychczas stosowanych metod, jest indywidualizacja podejścia do kandydata do pracy (Gorący 2011, s. 137). Jak zauważa autorka, każda oferta aktywności dla osób niepełnosprawnych powinna oferować im 5 cennych doświadczeń:

- godność (istotne to, że dana osoba jest człowiekiem, a nie, że jest niepełnosprawna);
- możliwość wyboru (opartego na dostępie do informacji);
- kontakty międzyludzkie (nie tylko rodzina i specjaliści);
- ludzie powinni przebywać w zwykłych miejscach (nie „specjalnych”);
- wniesienie wkładu do społeczeństwa (każdy ma jakieś talenty, uzdolnienia, umiejętności do zaoferowania).

Wspomagane zatrudnianie spełnia wszystkie te założenia (Gorący 2011, s. 137).

Jednak pomimo wielu zalet projektów aktywizujących zawodowo tę grupę osób pojawiają się również krytyczne głosy, uznające te projekty za działania unifikujące niepełnosprawnych intelektualnie. Głosy pytające o powody czy przyczyny takowych działań oraz mówiące nie o prawie do pracy, lecz o przymusie pracy. Jak pisze Zakrzewska-Manterys, „otwiera się przed nimi coraz więcej możliwości, jednak cena jaką muszą za to płacić, wydaje mi się bardzo wysoka. Otóż nie mają społecznego przyzwolenia na swobodną nienormalność.(...) Odmienność upośledzonych jest denerwująca. Zróbmy coś, żeby nie różnili się od nas tak bardzo. Poszukajmy im pracy na otwartym rynku pracy, sprawmy, aby chcieli do niej chodzić, oraz zaszczepmy im wartości, dzięki którym wszystko stanie się możliwe. Czyli zaprogramujmy ich na racjonalność i refleksywność. Jak unifikacja to, dla wszystkich” (Zakrzewska-Manterys 2010, s. 90).

W niniejszym artykule nie podejmę polemiki z powyższym poglądem⁴. Bardziej ukazać korzyści niż wady takowych działań. Dlaczego? Uznaję podejmowane działania za pewien projekt emancypacji rozumianej nie jako „próba ukształtowania nowego człowieka”, lecz jako pracę, którą możemy na sobie wykonać, jako wolne istoty, badanie możliwości i granic, przekraczanie owych granic” (Foucault 2000, s. 290, za: Męczkowska 2006, s. 215). Uważam, że stworzenie pewnej, chętnej grupie osób z niepełnosprawnością intelektualną możliwości zdobywania doświadczeń w obszarze zawodowym daje im szansę na poznanie siebie samych, na kształtowanie się ich charakterów, umiejętności, poczucia odpowiedzialności. Ale również jest źródłem radości, satysfakcji, doświadczenia własnej „dojrzewającej” dorosłości. Jestem absolutnie przeciwna unifikacji, urabianiu, przymuszaniu do pełnienia „obowiązków normalnych”, ale jestem za otwieraniem przestrzeni do zdobywania doświadczeń, badania granic, oczywiście przestrzeń ta wcale nie musi być przestrzenią pracy, ale może nią być.

Również w Trójmieście od kilku lat z powodzeniem są realizowane projekty aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną. Gdańskie koło Polskiego Stowarzyszenia na Rzecz Osób Z Upośledzeniem Umysłowym od 2006 r. prowadzi Biuro Integracji Zawodowej Osób Niepełnosprawnych, które realizuje projekty aktywizacji zawodowej w ramach zatrudniania wspomaganego. Obecnie realizowane są projekty: „Wsparcie osób z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym oraz głębokim stopniem upośledzenia II” oraz, wraz z Akademią Kształcenia Zawodowego, projekt „PINI – program integracji niepełnosprawnych intelektualnie”. W Sopocie Stowarzyszenie na Drodze Ekspresji w Centrum Ster realizuje projekt „Trójmiejski Ster Zawodowy – staże wspierane osób niepełnosprawnych intelektualnie”. Stowarzyszenie na Drodze Ekspresji jest bardzo prężnie działającą inicjatywą społeczną, organizacją pożytku publicznego, prowadzącą wiele projektów aktywizujących i wspierających rozwój lokalnej społeczności Sopotu. Wśród nich są: Sopotkie Centrum Organizacji Pozarządowych, Sopotkie Integracyjne Targi Pracy, Schizofrenia-Otwórzcie Drzwi, Seniorzy w akcji-kapitalni społecznie, oraz już wspomniany Centrum Ster.

Sopotkie Centrum Ster aktywizację zawodową rozpoczęło od projektu: STER Zawodowy – Sopotki Trening Efektywnego Rozwoju Zawodowego, a jego kontynuacją jest projekt dotyczący staży wspieranych. Jak piszą twórcy tego pomysłu, projekt „Trójmiejski Ster Zawodowy – staże wspierane osób niepełnosprawnych intelektualnie” to kompleksowa oferta gwarantująca ciągłość i zindywidualizowane wsparcie osób z niepełnosprawnością intelektualną i ich rodzin.

⁴ Polemikę z tym poglądem podejmę oraz odpowiem na pytanie o sens oraz przyczynę projektów aktywizacji zawodowej poszukam w wystąpieniu na VIII Zjeździe Pedagogicznym w Gdańsku we wrześniu 2013, w wystąpieniu pt. *Człowiek z niepełnosprawnością intelektualną w projektach wsparcia jego społeczno-zawodowej aktywności. Unifikacja i presja zachowania pozorów racjonalności czy szansa na tworzenie alternatywnych form przynależności?*

Utworzone Centrum Ster to miejsca dla poszukujących zrozumienia i oczekujących realnego wsparcia. Wzmacniamy działania ukierunkowane na zwalczanie stereotypowego myślenia i stygmatyzacji osób z niepełnosprawnością intelektualną. Każdy ma prawo do życia w pełnym wymiarze społecznym – każdy ma prawo do pracy” (załącznik nr 6, informacja o projekcie, 2011). W Centrum Ster identyfikuje się potrzeby i możliwości przyszłych pracowników, wspiera proces planowania, pozyskania miejsca zatrudnienia oraz jego utrzymania, wykorzystując metodę zatrudnienia wspieranego Działania Centrum, pozwalają na podniesienie kompetencji osobistych osobom z niepełnosprawnością, zdobycie doświadczenia zawodowego oraz zatrudnienia. Korzystając z oferty Centrum rodzice, opiekunowie osób niepełnosprawnych nabywają wiedzę w zakresie możliwości zatrudnienia osób z niepełnosprawnością na otwartym rynku pracy, nierzadko oswajając lęk przed zasadniczą zmianą, jaką jest aktywne uczestnictwo dziecka w życiu zawodowym. Jak pisze P. Harhaj, założyciel i prezes Stowarzyszenia Na Drodze Ekspresji: „podejmowana praca bez względu na jej rodzaj wpływa na rozwój psychospołeczny, kształtuje osobowość, daje poczucie użyteczności i godności. Coraz więcej pracodawców zatrudnia osoby niepełnosprawne, wielu mieszkańców Trójmiasta z niepełnosprawnością intelektualną i osób z zaburzeniami psychicznymi znajduje się w procesie aktywizacji zawodowej. To nasi przyjaciele, znajomi, koledzy. Wierzymy w nich, wspieramy i kibicujemy na każdym etapie drogi do zatrudnienia. Część z nich odbywa treningi pracy, co w przyszłości pozwoli im skutecznie realizować się w roli pracownika. Inni pracują i mogą pochwalić się zapełnioną rubryką w CV pt.: doświadczenie zawodowe. Nie byłoby to możliwe, gdyby nie zrozumienie, chęć działania i współpracy podmiotów działających na rzecz osób z niepełnosprawnością oraz odpowiednie środki finansowe. Pewne jest, że warto próbować, doświadczać, zdobywać wiedzę i umiejętności, stawiać ambitne cele i dawać szansę na urzeczywistnienie marzeń... marzeń – o większej samodzielności... (Harhaj 2012, s. 10). Efektem podejmowanych działań w tym projekcie jest wzrost aktywności społeczno-zawodowej 18 osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz wzrost świadomości rodziców tych osób o potrzebie tejże aktywności (Nowak 2012).

Jak zatem postrzegają swoją aktywność zawodową osoby z niepełnosprawnością intelektualną biorące udział w tym sopockim projekcie, jak widzą to ich rodzice?⁵

⁵ Wypowiedzi pochodzą z filmu, który powstał w ramach realizacji projektu „Trójmiejski ster zawodowy-staże wspierane osób niepełnosprawnych intelektualnie”. Scenariusz P. Harhaj, Stowarzyszenie Na Drodze Ekspresji, Sopot 2011.

Perspektywa osób z niepełnosprawnością intelektualną

Uczestnicy projektu bardzo wyraźnie w swoich wypowiedziach ukazują jak istotną jest dla nich aktywność zawodowa, którą podejmują. Ich wypowiedzi także odsłaniają potrzeby, które teraz dostrzegane, uświadamiane i realizowane powodują, że życie nabiera sensu oraz staje się bardziej ciekawe. To potrzeby uznania, szacunku, kreowania własnego życia, aktywności, poznawcze, kontaktów społecznych. Przyglądając się wypowiedziom osób z niepełnosprawnością intelektualną o własnej pracy, bardzo wyraźnie dostrzec można obecną w mowie ciała i wyrażaną słowami radość z aktywności, z możliwości bycia wśród ludzi, ale również radość z uczenia się i zdobywania nowych doświadczeń.

„I tak się właśnie pracuje. Pozdrawiam wszystkich”.

„Staram się jak mogę. Pracownik musi pracować. Pracownik musi być odważny, solidny, aby ludzie mogli mu ufać. Pracuję bo chciałem osiągnąć w życiu cel, a mam różne cele, pomagać innym, dać innym radość”.

„Chcę nauczyć plus poznawać ludzi i być uśmiechnięta i być pomocna i...”

Powyższe wypowiedzi, obok radości z aktywności, ukazują również ogromną potrzebę zdobywania nowych doświadczeń, potrzebę uczenia się i realizowania. Pracuje, bo chciał osiągnąć w życiu cel, chce się uczyć, poznawać ludzi, żeby ludzie wiedzieli, że pracuje. W innych pojawia się również duma z podejmowanych czynności i prawdziwe zaangażowanie w pracę, oraz wspomniana już potrzeba działania.

„W przyszłości chciałbym pracować, chciałbym zarabiać pieniądze”.

„Chciałam się nauczyć nowych rzeczy, chciałam nauczyć się pracy i chciałam nauczyć się pracy w biurze”.

„Pracuję w MOPS, segreguje dokumenty, kseruję dokumenty, niszczyć dokumenty. Teraz jestem stażystką i się nadal uczę nowych rzeczy”.

„Chciałbym pracować tutaj jako tapicer samochodowy”.

„Pracuję na szatni, praca polega, odbieranie kurtek, oddawanie kurtek pacjentom, odbieranie numerków, oddawanie numerków, lubię pracę, wywiązuję się dobrze z tej pracy. Lubię pracować, żeby jakoś utrzymać się finansowo, mieszkanie opłacić”.

„Chcę nauczyć i potem szukać prawdziwej pracy”.

„Chciałbym pracować, chciałbym tu później pracować”.

„Na praktyki tu chodzę, bo lubię tu naprawę chodzić”.

Inne wypowiedzi ukazują kolejną istotną potrzebę kontaktów społecznych, bycia wśród ludzi, bycia przydatnym i dostrzeganym. To umożliwienie realizacji

tej potrzeby może również podnosić poczucie własnej wartości, pomóc w stawaniu się odpowiedzialną osobą, pracującą osobą cieszącą się społecznym szacunkiem i uznaniem.

„Lubię swoją pracę, bo jest miła atmosfera, można poznawać nowych kolegów”.

„Tu jest przyjemnie, można poznawać dużo osób i ludzi”.

„Chcę żeby ludzie wiedzieli, że jestem osobą niepełnosprawną intelektualnie, że pracuję tu w Urzędzie”.

„Rano przychodzę włączam ksero, obsługuję klientów, którzy tutaj przychodzą i kserują na dużej maszynie i małej maszynie, dowody osobiste, prawo jazdy, akty urodzenia, akty notarialne”.

„Mam tu już 4 lata przepracowane, zawsze szatnię sprzątam, teraz mi się liście zaczęły, grabię, zimą to się szatnie maluje, się przygotowuje do sezonu już na wiosnę żeby to było czyste w miarę. Pracuje mi się tu dobrze. Jakbym miał w domu siedzieć i nic nie robić, to lepiej do pracy przyjść, między ludzi”.

W podejmowanych aktywnościach równie istotny jest aspekt materialny, posiadanie własnych pieniędzy.

„Chciałabym pracować, żeby mieć pieniążki i zarabiać”.

„Dla mnie jest ważna praca, żeby mieć właśnie swoje pieniądze, na swoje wydatki”.

Perspektywa rodziców i osób biorących udział w projekcie

Jednym z celów realizowanego projektu aktywizacji zawodowej, staży wspieranych dla osób z niepełnosprawnością intelektualną jest umożliwienie tym osobom doświadczenia siebie w sytuacji pracy, ale także kształtowanie świadomości społecznej o niepełnosprawności poprzez ukazanie osoby z niepełnosprawnością intelektualną będącą w sytuacji pracy, jako pełnowartościowego pracownika. Kogoś kto mimo swojej inności ma swoje miejsce w społeczeństwie, miejsce gdzie może swoją dorosłość i kształtować i doświadczać. Pracodawcy dostrzegają ogromne zaangażowanie w pracę w swoich pracowników, ich rzetelność, odpowiedzialność, ale przede wszystkim są świadomi roli tych aktywności w rozwoju osobistym, w zaspokojeniu potrzeb. Ich opinie ukazują poniższe wypowiedzi:

„Jak najbardziej te osoby nie nudzą się pracą, wręcz przeciwnie doceniają dar, który otrzymały od losu i naprawdę można na nich polegać, przede wszystkim są bardzo rzetelne, punktualne, są na tyle rzetelne, że czynności przez nich wykonywane wykonują najlepiej jak potrafią”.

„Trening pracy jest bardzo potrzebny osobom niepełnosprawnym, pozwala im na bardzo dobre funkcjonowanie społeczne, daje też możliwości kontaktu z osobami pełnosprawnymi, poczuć się pełnowartościowymi obywatelami”.

„Tak jak dla nas tak i dla Michała, praca jest to podstawowe prawo, praca jest jednym z podstawowych praw. Możliwość, żeby zaspokajać różne potrzeby, też i te społeczne, relacji”.

„Niepełnosprawność intelektualna nie jest przeszkodą w rozwoju osobistym, nie jest przeszkodą w rozwoju zawodowym. Wszystko można, tylko trzeba to robić z głową, planować i robić to wspólnie i przede wszystkim myśleć o osobie, która chce zawalczyć o swoje miejsce pracy na rynku pracy”.

Jak rodzice natomiast widzą aktywność swoich dorosłych dzieci? Rodzice dostrzegają bardzo duże zmiany w zachowaniu swoich dzieci, dorosłych już ludzi. Przede wszystkim zwracają uwagę na to, że praca wspomaga dojrzewanie, stawanie się odpowiedzialną osobą, bardziej odpowiedzialną. Osobą, która dzięki wykonywaniu aktywności również nadającej życiu sens, ma większe poczucie własnej wartości. Jak mówią:

„Jestem bardzo zadowolona, że może z tych zajęć korzystać, dzięki temu widzę, że staje się bardziej dojrzała, odpowiedzialna, punktualna, bardzo jest zadowolona z tej pracy. Dzięki temu jej poczucie wartości znacznie wzrosło, każdy z nas potrzebuje takiej konkretnej pracy, żeby mieć poczucie, że robi coś sensownego”.

Rodzice ponadto zauważają u swoich dzieci dużą radość z wykonywanej pracy, oraz to, że bycie wśród ludzi „wyciąga ich z zamknięcia”, odosobnienia, sprawia, że czują się potrzebni i wartościowi. Praca to nowi ludzie, nowe doświadczenia, to ruch, to działanie, to coś co wypełnia pustkę i „wyrywa z czterech ścian”.

„Córka jest stażystką, wykonuje pracę, z czego jak widzę, jest bardzo zadowolona, przychodzi, opowiada nieraz, nie zawsze. Przez ten program zauważyłam wielkie zmiany u mojej córki, bardzo się otworzyła na ludzi, jest bardziej pogodna, więcej mówi, była bardzo zamknięta w sobie, bardzo dużo ludzi poznała”.

„Córka odbywa staże zawodowe w bibliotece miejskiej. Wracała zadowolona, podekscytowana, coś się w jej życiu zaczęło dziać, i to jest dla mnie najważniejsze, że nie czuje się odosobniona, czuje się potrzebna. Podoba jej się bardzo, wiedza jest pogłębiona, spotyka nowych ludzi, to życie jakby w niej zakwitło na nowo, przez to zaangażowanie żyje pełnią życia. Czuje się doceniona, dowartościowana, żyje tym, czeka”.

„Ma już 28 lat..., w pewnym czasie się okazało, co z jego przyszłością, co on będzie robił, okazało się, że on jest bardzo dedykowany ludziom, pomocy ludziom i zwierzętom i chce być wolontariuszem... dostał się do pierwszego projektu „Pociąg do wolontariatu”, a potem Ster. W miarę upływu zajęć poważniał i zaczął staż w Centrum Wolontariatu, oraz zaczął Staż w Mc Donaldzie”.

Powyższe wypowiedzi twórców projektu Ster Zawodowy – trójmiejskich dobrych praktyk, pracodawców, rodziców dorosłych osób biorących udział w tym projekcie oraz samych pracowników, stażystów z niepełnosprawnością intelektualną, ukazują, przywoływane również w licznych publikacjach o doświadczeniach zawodowych osób z niepełnosprawnością intelektualną, jak bardzo istotny jest to obszar we wspomaganiu dorosłości, jak bardzo duże znaczenia dla osobi-

stego rozwoju człowieka ma umożliwienie mu podejmowania aktywności w obszarze pracy, umożliwienie zdobywania tych doświadczeń. B. Cytowska, analizując znaczenia, jakie swojej pracy nadawały osoby z niepełnosprawnością intelektualną w jej projekcie badawczym, pisze, że praca dla nich jest drogą do pewnej samodzielności, daje poczucie uniezależnienia, poczucie wolności, jest możliwością zdobywania nowych doświadczeń, rozwoju osobistego, bycia wśród ludzi (Cytowska 2012, s. 223–225). Uznaje ona, że podejmowana aktywność zawodowa jest drogą do narodzin tożsamości osoby przydatnej, możliwością do narodzin dorosłości, poprzez kształtowanie własnej osobowości w trakcie życia. Uważa, że dyskurs na temat pracy osób z niepełnosprawnością intelektualną w naszym społeczeństwie ma niekorzystne tło z powodu ciągle istniejących stereotypów. Są to postrzeganie osób z niepełnosprawnością intelektualną w perspektywie dyskursu medycznego uwypuklającego ich braki i słabe strony oraz konsekwencja poniekąd takiego myślenia, która przekłada się na postrzeganie pracy tych ludzi jako czegoś nieprzydatnego, sprawiającego dużo kłopotu i o charakterze zabawy (Cytowska 2012, s. 227). Ów sposób myślenia na szczęście jest powoli wypierany ze społecznej świadomości zarówno pedagogów, terapeutów, a przede wszystkim ludzi, którzy konstruując programy wsparcia dorosłości osób z niepełnosprawnością intelektualną biorą pod uwagę również obszar aktywności zawodowej w swoich projektach. Przywołane w tym tekście przykłady działalności stowarzyszeń z całej Polski oraz praktyki trójmiejskie potwierdzają zaistnienie dyskursu o pracy osób z niepełnosprawnością intelektualną, pojawienie się świadomości roli, jaką odgrywa ona w realizacji marzeń, pasji tychże osób w zwykłej kreacji własnego życia – jeżeli oczywiście praca jest prawem a nie przymusem.

Bibliografia

- Cytowska B. (2012), *Trudne drogi adaptacji*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków
- Foucault M. (2000), *Filozofia, historia, polityka*, Wybór pism, Warszawa
- Gorący M. (2011), *Wrocławskie doświadczenia w wspomaganym zatrudnieniu*, [w:] *Dorośli z niepełnosprawnością intelektualną w labiryntach codzienności*, red. B. Cytowska, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń
- Harhaj P. (2012), *Biuletyn Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej*, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, 2
- Marzec E. (2002), *Osoba z dysfunkcją wzroku na rynku pracy*, [w:] *Społeczne problemy osób niepełnosprawnych*, red. J. Sikorska, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa,
- Męczkowska A. (2006), *Podmiot i pedagogika. Od oświeceniowej utopii ku podkrytycznej dekonstrukcji*, Wydawnictwo DSW, Wrocław
- Szczupał B. (2004), *Sytuacja zawodowa osób niepełnosprawnych*, [w:] *Pedagogika Specjalna-kontynuacja tradycji dla przyszłości*, red. J. Zabłocki, D. Grajewska, APS, Warszawa

- Szczupał B. (2010), *Aktywizacja zawodowa i społeczna osób z zespołem Downa jako jedna z form przewyżniania dyskryminacji w dostępie do rynku pracy*, [w:] *Trudna dorosłość osób z zespołem Downa*, red. B.B. Kaczmarek, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków
- Zakrzewska-Manterys E. (2010), *Upośledzeni umysłowo. Poza granicami człowieczeństwa*, Wydawnictwo UW, Warszawa
- http://defs.pomorskie.eu/res/pokl/aktualnosci/Konferencja/tr_jmiejski_ster_zawodowy_jakub_nowak.pdf
- www.niepelnosprawni.gov.pl
- www.sopocki-ster-zawodowy.pl